

COMMISSION ROYALE DES MONUMENTS ET DES SITES
KONINKLIJKE COMMISSIE VOOR MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Brussel Stedenbouw en Erfgoed
Directie Cultureel Erfgoed
De Heer Thierry WAUTERS
Directeur

Kunstberg 10-13
B - 1000 BRUSSEL

Ref. DCE : 2043-0735/05/2021-117PR (corr. DCE : Anne THIEBAULT)
Ref. NOVA : 04/PFU/1781016
Ref. KCML : GM/BXL22033_684_PUN_ANspach_75_Au_Suisse
Bijlage : 1 dossier

Brussel, 18/01/2022

Betreft : BRUSSEL. Anspachlaan 73-75. Renovatie van de beschermde handelszaak *Au Suisse*.
Aanvraag van een unieke vergunning.

EENSLUIDEND ADVIES VAN DE KCML

Mijnheer de Directeur,

In antwoord op uw brief van 20/12/2021, sturen wij u het gunstig eensluidend advies onder voorwaarden dat onze Commissie over bovengenoemd onderwerp uitbracht tijdens haar vergadering van 12/1/2022.

Het Besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 11/02/2011 beschermt de totaliteit van de verbruikszaal (nr. 75) als monument - met inbegrip van haar pui en het vast meubilair zoals de marmeren togen en de verlichting - van het gebouw gelegen Anspachlaan 73- 75 te Brussel.

De winkelgevels van de nrs. 73-75, met inbegrip van de etalage van nr. 73, maken deel uit van de vrijwaringszone van het gebouw.

Historiek van het goed

De zaak 'Au Suisse' was gevestigd op de benedenverdieping van de twee opbrengsthuisen van de Anspachlaan nrs. 73 en 75. Oorspronkelijk omvatte elk van beide huizen een handelszaak op de benedenverdieping. In 1932 werden deze zaken samengevoegd en kreeg de pui een okergele marmeren gevelbekleding, met links een verbruiksruimte (n°75) en rechts een winkel (n°73). De toegang tot de verbruikszaal in nr. 75 gebeurt via een dubbele deur in verchromd metaal. De huidige inrichting van nr.75 is het resultaat van verschillende verbouwingswerken. Na de samenvoeging in 1932, werd de benedenverdieping van nr. 75 in 1938- 39 uitgebreid (afbraak van de scheidingswanden achteraan en inrichting van een gang en toiletten. In 1946 werden de wanden achteraan de winkel verder afgebroken, de toiletten verwijderd en de binnenplaats overdekt.

In 1953 werd een luifel tegen de voorgevel geplaatst ter bescherming van de winkelatalages; het raamkozijn van nr. 73 werd in 2000 gewijzigd en in die periode werd tevens een grijze synthetische afwerking werd op de marmeren gevelbekleding aangebracht.

Interieur Au Suisse op het ogenblik van de bescherming © urban.brussels

Na de bescherming werd een aantal werken zonder voorafgaande vergunning uitgevoerd, waarvoor een proces-verbaal werd opgesteld op 05/07/2019. Het betreft met name de verwijdering van de beschermde plafondverlichting (neonlampen en hangarmaturen), het schilderen van het plafond en de bovenste muurdelen (in rood en wit), de afbraak van een toog, het plaatsen van uithangborden en het verwijderen van de kasten voor zonneluifels.

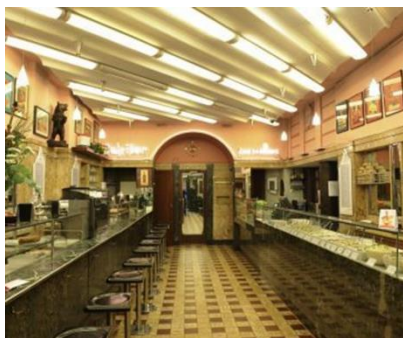
Interieur na de werken zonder vergunning – foto uit aanvraagdossier

De historische studie getuigt van de lange geschiedenis van de zaak *Au Suisse* die sinds 1895 in de Anspachlaan is gevestigd en vele jaren door dezelfde familie werd uitgebaat. Elke uitbater drukte zijn stempel op de handelszaak gelegd, maar de identiteit van *Au Suisse* kreeg vooral vorm met de modernisatie en inrichting van de jaren '30 en '40 van de vorige eeuw. Het beschermde interieur weerspiegelt de vormtaal en sfeer van een handelszaak uit het tweede kwart van de 20^e eeuw. De zonder vergunning uitgevoerde werken doen hier jammer genoeg gedeeltelijk afbreuk aan.

De aanvraag

De aanvraag betreft de restauratie en renovatie van de beschermde handelszaak op nr. 75. Samengevat worden volgende werken voorzien:

- De restauratie en het herstel van de nog aanwezige interieurelementen (de twee togen achteraan) en bekledingen (marmer, tegels, granito); het schilderen van het plafond en het bovenste deel van de muren.
- Het behoud van de bestaande neon-plafondverlichtingselementen die zonder vergunning geplaatst werden ter vervanging van de oorspronkelijke modernistische toestellen; het behoud / het plaatsen van nieuwe bolvormige hanglampen.
- de afbraak van de kleine toog aan de kant van de pui (inbegrepen de voetsteun en barkrukken) en het verwijderen van de vaste barkrukken van de toog achteraan.
- het verwijderen van de grijze bekleding van de pui. De onderliggende gele marmer van de gevel zal gerestaureerd worden of, indien restauratie niet mogelijk blijkt, vervangen door travertijn.
- De restauratie van het buitenschrijnwerk, de integratie van gelaagd glas en de plaatsing van een nieuwe gevelbrede luifel en uitgangbord.

Interieur omstreeks 2011 (foto Pinterest) en rendering van het interieur na de geplande werken – documenten uit het aanvraagdossier

ADVIES KCML

De KCML moedigt de restauratie en herbestemming van de verbruikerszaal van de voormalige zaak *Au Suisse* vanzelfsprekend aan en is dan ook verheugd over de huidige aanvraag. Het aanvraagdossier is echter op bepaalde punten onduidelijk en onvoldoende gedocumenteerd. Er is geen gedetailleerde opmeting en beschrijving van het

volledige interieur en zijn stoffering en alle afzonderlijke elementen van het vast meubilair ende datering van de nog aanwezige elementen blijft vrij summier (vb. de identificatie van de elementen uit 1932 en 1946 werden niet duidelijk geïdentificeerd). Een nauwkeurige diagnostiek en precieze lokalisering van de schadebeelden van de verschillende materialen en elementen, gekoppeld aan een gedetailleerde beschrijving van de nodige behandelingen en ingrepen om de schade te herstellen ontbreekt. Daardoor is het niet altijd duidelijk waar welke interventie precies zal worden uitgevoerd. Gegevens over een restauratieaanpak voor het deel van de handelsruimte dat zich links achteraan bevindt (de half ronde insprong met kolom en bekleding in mozaïektegels en achterliggende keuken) ontbreken eveneens in het dossier.

Algemeen genomen vraagt de KCML alle historische waardevolle materialen en elementen (marmers, mozaïektegels, tegels, metalen frames, spiegels, schappen, schrijnwerk, enz.), en dat zowel in primaire als secundaire ruimten, te behouden en te restaureren, met name die afwerkingen en elementen die dateren van van jaren 1930 en 1946. Indien tot plaatselijke vervanging of (gedeeltelijke) reconstructie overgegaan moet worden, moet beroep worden gedaan op identieke materialen of minstens materialen met een identiek uitzicht als de bestaande. De beschrijving en lokalisering van de restauratietechnieken () dient te worden verfijnd in functie van een gedetailleerde opmeting van het schadebeeld p en ter goedkeuring worden voorgelegd aan de DCE. De KCML vraagt daarenboven om van alle restauratiebehandelingen en van de nieuwe materialen (te gebruiken voor restauratie of reconstructie) voorafgaandelijk proefuitvoeringen en stalen ter goedkeuring voor te leggen aan de DCE, naast een aantal uitvoeringsdetails die bepaalde interventies beter moeten documenteren.

Restauratie/renovatie interieur

De KCML meent dat bepaalde ingrepen vanuit erfgoedkundig standpunt niet aanvaardbaar zijn en dus herzien moeten worden om de beschermde handelszaak beter te behouden en te valoriseren. Leidraad hierbij moet zijn om het interieur zoveel mogelijk terug te brengen naar de toestand van het 2de kwart van de 20ste eeuw, waarbij de verbouwing uit de jaren '40 de grootste stempel gedrukt lijkt te hebben op het interieur.

In de eerste plaats moeten de voorstellen inzake de verlichting van het interieur grondig herzien worden. De KCML kan het behoud van de bestaande, recente verlichtingselementen van het plafond, die zonder vergunning geplaatst werd, niet goedkeuren aangezien deze elementen niet de kwaliteit hebben van de historische verlichting. Ze verwijst hierbij ook naar het beschermingsbesluit dat die elementen nadrukkelijk beschrijft en hun erfgoedkundig belang in de verf zet : *“Het vertrek is voorzien van een loos plafond, met afwisselend gele en witte neonlampen in een schuin patroon. Deze zoldering vertoont een uitgehold profiel, alsof er golven door lopen. Op de top van deze golven, die als uitstekende kragen beschouwd kunnen worden, zijn de lampen aangebracht met regelmatige tussenafstand, boven de togen. De metalen sokkel van de lampen is conisch van vorm, evenals de lampkappen in mat glas”*.

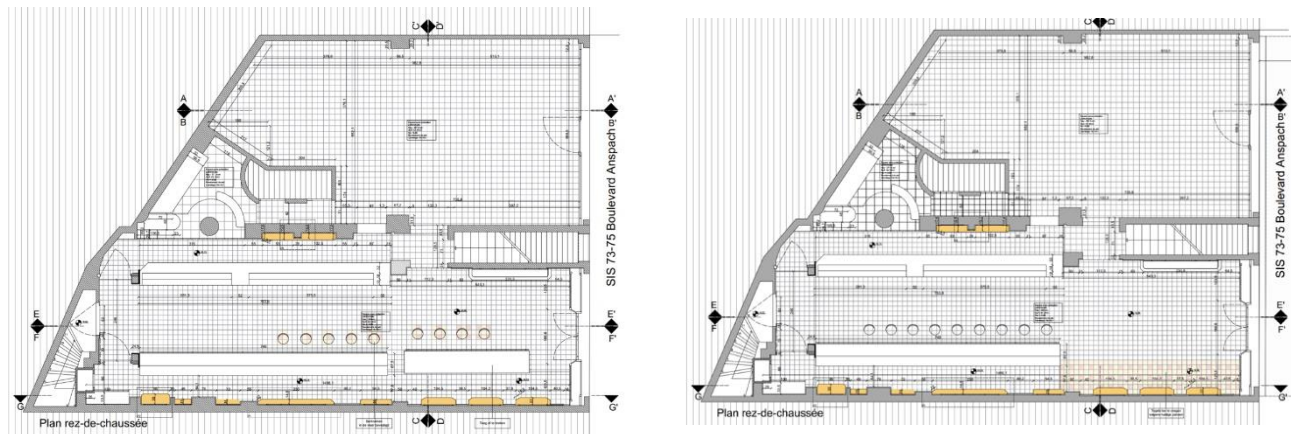

De KCML vraagt dan ook over te gaan tot de reconstructie van de modernistische plafondverlichting uit het 2de kwart van de 20ste eeuw die aanwezig was op het ogenblik van de bescherming. Op basis van de historische documenten moet hiertoe een gedetailleerd voorstel aan de DCE worden voorgelegd.

Het betreft daarbij de lineaire elementen op de plafondnerven maar eveneens de hanglampen. De bolvormige lusters die in de aanvraag behouden/aangevuld worden door gelijkaardige elementen dateren van na de bescherming. Uit het beschermingsbesluit en de historische foto's blijkt dat de hanglampen een conische vorm hadden met lampkappen in mat glas. ***De KCML vraagt die verlichtingselementen verder te documenteren en eveneens over te gaan tot de reconstructie van deze conische elementen.***

Voor wat de toog betreft, kan de KCML de afbraak van de kleine toog die zich aan de ingang bevond onderschrijven. De historische studie toont aan dat er zich in 1946 wel een toogelement bevond op deze

plaats maar uit foto's blijkt dat de reeds verwijderde toog van recente factuur was en opgetrokken in weinig kwalitatieve materialen (gipskarton). De verwijdering ervan maakt een meer flexibel gebruik van de ruimte mogelijk. De KCML kan dit voorstel onderschrijven. Op de plaats van de toog zal de vloer worden aangevuld met een tegelvloer naar analogie met de bestaande vloer. **De KCML dringt erop aan tegels te gebruiken die identiek zijn aan die van de bestaande tegelvloer uit de jaren '40, te weten keramische vloertegels geproduceerd door Cerabati, afkomstig uit de reeks "Nuages",** en vraagt op voorhand stalen van deze tegels aan de DCE voor te leggen.

Plan van de beschermde ruimte voor en na restauratie – documenten uit het aanvraagdossier

Voor wat de beide andere togen betreft moet, zoals hierboven vermeld, de het shadebeeld en de restauratieaanpak op meer gedetailleerde wijze worden beschreven. De KCML kan akkoord gaan met de verwijdering van de **vaste barkrukken maar vraagt die elementen wel te recupereren en elders in de ruimte te herplaatsen**. De voetsteunen worden volgens het aanvraagdossier wel behouden (NB die elementen zijn niet weergegeven op de rendering maar moeten dus wel degelijk behouden worden). **De onderkasten moeten hersteld of hermaakt** worden naar het model van de nog aanwezige originele kasten (die nauwkeuriger gedocumenteerd en opgemeten moeten worden). Een gedetailleerd voorstel moet ter goedkeuring worden voorgelegd aan de DCE. De lage glazen schermen die zich op de toog bevinden worden verwijderd. De KCML vraagt die elementen beter te documenteren en, indien ze een erfgoedkundige waarde hebben te behouden. (NB : de simulatie van het project toont een zeer 'uitgepuurd' beeld, waarbij dit soort kleine elementen verwijderd worden en in zekere mate afbreuk wordt gedaan aan het karakter van de historische winkelruimte).

De groene granitvloeren achter de togen worden gerestaureerd. Ook hier zijn uitvoeringsdetails en een proefuitvoering nodig.

Voor wat de **kleurstelling betreft van de bovenste muurdelen en plafonds**, stelt men voor terug te grijpen naar de kleurstellingen van het moment van de bescherming (beige). De KCML pleit echter voor een kleurstelling die beter overeenstemt met de historische toestand en moedigt een terugkeer aan naar de kleurstelling van de fase '1946' (groene- grijze tinten die gedocumenteerd konden worden op basis van het uitgevoerde stratigrafisch onderzoek) omdat die fase het meest coherent lijkt met de overige nog aanwezige interieurelementen. Een concreet voorstel moet hiertoe voorgelegd worden aan de DCE.

Restauratie / renovatie van de pui

De KCML moedigt de restauratie van de pui aan en vraagt ze die restauratie toe te passen op het geheel van de pui (nrs. 75 én 73) om de eenheid van het historische handelspan te herwinnen. Die globale aanpak van de pui lijkt voorzien volgens de plannen, maar blijkt niet steeds duidelijk uit het aanvraagdossier.

1953 – foto uit de historische studie

Huidige toestand © StreetView

Ontwerp – document uit het aanvraagdossier

Men voorziet de verwijdering van de bestaande grijze gevelbekleding en de restauratie van de onderliggende geel-okerkleurige marmer indien de bewaringsstaat van die marmerbekleding voldoende goed is. Dit laatste dient te worden **beoordeeld in samenspraak met de DCE na verwijdering van de bestaande bekleding. Indien de marmer (gedeeltelijk) vervangen moet worden, dan moet dit gebeuren met een identieke marmer of een marmersoort met eenzelfde uitzicht (staal ter goedkeuring aan DCE voor te leggen)**. In geen geval kan het gebruik van travertijn (zoals voorgesteld in het dossier) toegestaan worden.

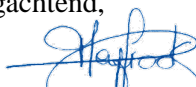
De KCML gaat akkoord met het principe om het enkel glas van de pui door gelaagd glas te vervangen maar vraagt de **uitvoeringsdetails van die ingreep op voorhand aan de DCE voor te leggen**. De restauratie-ingrepen moeten verduidelijkt worden en indien plaatselijke vervanging nodig is moet dit op identieke wijze en in samenspraak met de DCE gebeuren.

De KCML vraagt de luchtbehandelingsinstallatie aan de binnenzijde van de pui te verwijderen aangezien dit element de leesbaarheid van de pui (van binnenuit) verstoort en niet geïntegreerd is in het interieur.

Voor wat de uithangborden en zonneluifel betreft, dient het ontwerp als volgt aangepast te worden en in overeenstemming gebracht met de stedenbouwkundige voorschriften:

- De afzonderlijke letters van het uithangbord moeten rechtstreeks op de gevel worden geplaatst (en niet op een zwart aluminium paneel) volgens artikels 30 en 36§1, 2° Titel VI van de GSV; hun vormgeving moet in harmonie zijn met de pui en de gevel waarop ze zijn aangebracht;
- Het uithangbord mag maximaal 0,25 m uitsteken; moet minstens 0,50 m verwijderd zijn van de mandelige grenzen of in het verlengde liggen van een gevelopening en mag hoogstens 2/3 van de gevelbreedte innemen
- In plaats van één gevelbrede luifel moet geopteerd worden voor twee zonneluidels die de toegangsdeur tot de woningen niet bedekken (aan te passen aan de breedte van de uitstralramen) en zich minstens 2,50 meter boven het niveau van het trottoir bevinden. De details, die een goede integratie van die elementen in de pui aantonen, moeten voorgelegd worden

Hoogachtend,

G. MEY-FROOTS
Adjunct-secretaris

C. FRISQUE
d.d. Voorzitter

Kopie aan :

athiebault@urban.brussels ; jvandersmissen@urban.brussels ; restauration@urban.brussels ;
urban_avis.advises@urban.brussels ; mbadard@urban.brussels ; crms@urban.brussels ;